

Kees Both en de groene pedagogiek

“Natuur beleven is essentieel voor de ontwikkeling van ieder kind”

(Foto: Pixabay)

Tekst: Ilse Vonder

Op steeds meer plekken in ons land duiken ze op: natuurspeelplaatsen, groene schoolpleinen en groene kinderdagverblijven. Je ziet kinderen met elkaar plezier hebben, fantasierijk spelen en bewegen. Een belangrijke ontwikkeling want natuur is goed voor de ontwikkeling van kinderen. Natuurervaringen dragen bij aan welzijn en verbondenheid, de groei van veerkracht en het gevoel van competentie.

De onlangs overleden natuurpedagoog Kees Both (1942-2021) heeft met zijn werk een belangrijke bouwsteen geleverd voor deze ‘groene golf’ en daarmee voor de groene pedagogiek. Groene pedagogiek gaat over het belang van natuur bij de ontwikkeling van kinderen. Zijn vele presentaties, artikelen en boeken vormen een schat aan materiaal waaruit iedereen nog steeds kan putten. Van de vele onderwerpen waarover Kees gesproken en

geschreven heeft lichten we er een paar uit:

Vraag het de cavia zelf maar!

Kees was als leerkracht en leerplanontwikkelaar sterk betrokken bij het Jenaplan onderwijs. Voor ontdekkend leren gebruikte hij graag de methode van Jos Elstgeest: ‘Vraag het de dieren zelf maar!’ De les begon met vragen: Wat lust een cavia allemaal? Kunnen jullie dat zelf uitzoeken? “’s Morgens gaven

we de cavia’s niets te eten, zodat ze hongerig werden. Dan stelden we hypothesen op: wat zouden ze lusten, wat niet en waarom? ’s Middags zetten we de cavia’s het eten voor waarvan de kinderen dachten dat ze het zouden lusten of niet. De cavia’s gaven dan zelf het antwoord”. Deze werkwijze kan bij eindeloos veel onderwerpen gebruikt worden. Van de leraar wordt een open houding gevraagd, waarbij hij de kinderen begeleidt om

samen te zoeken naar antwoorden. Deze methode sluit prima aan bij '21^e-eeuwse vaardigheden' voor het onderwijs.

De tuin om de school

Bijna 40 jaar geleden verscheen 'De tuin om de school, wat doe je ermee?', een schooltuinboek dat grotendeels van de hand van Kees was. Hij bepleit hierin de integratie van een schooltuin in het hele schoolgebeuren. Een goede onderbouwing is onmisbaar: wat wil je ermee, welke doelstellingen, hoe pak je het aan, hoe plan je het? Het boek staat ook vol met concrete ideeën voor o.a. aanleg, plantenlijsten, dierenverblijven, een weerstation. Je kunt er meteen mee aan de slag. In feite is dit boek een handleiding voor een groen schoolplein avant la lettre!

Kees Both
(Foto: fam. Both)

Vrij spelen en risico's

Een weerkerend thema rond speelnatuur is de angst voor het risico dat kinderen zouden kunnen lopen. Als rasechte pedagoog was Kees een pleitbezorger voor het aangaan

van mogelijke risico's zoals het spelen met water, vuur, klimbomen en zakmessen. Al doende krijgt een kind handigheid en vertrouwen, leert het risico's inschatten en beslissingen nemen. De risico's moeten natuurlijk passend zijn bij de leeftijd en capaciteiten van een kind, maar het ontwikkelt wel vaardigheden voor de rest van z'n leven.

Pedagogiek van de hoop

Kees was sterk betrokken bij maatschappelijke ontwikkelingen en zeker ook bij het klimaat. Voor een symposium dat in 2013 voor hem georganiseerd werd, koos hij het thema 'Klimaatcrisis en een pedagogiek van de hoop'. Bij een complex probleem als klimaatverandering ontstaat makkelijk het gevoel van machteloosheid. Kees

pleitte ervoor om kinderen 'actieve hoop' mee te geven bij wat ze in het klein zelf kunnen doen. Als voorbeeld bedacht hij *een ladder van milieuverantwoordelijkheid*: van het mooi maken van de school met natuurmateriaal voor de jongsten, tot het helpen minimaliseren van de CO²-uitstoot voor de oudste groepen. Zij ervaren daardoor dat het uitmaakt wat je doet en laat.

Verwondering als grondhouding

Biologe en schrijfster Rachel Carson (Silent Spring, 1962) schreef ook 'The sense of Wonder', een boekje over natuurbeleving, gebaseerd op de tochten met haar neefje. Kees vertaalde enkele passages en voorzag ze van pedagogische adviezen. Hij genoot er zelf ook van om zijn liefde voor de natuur met kinderen

-en volwassenen- te delen.
Misschien dat dit citaat hem daar-
om zo na aan het hart lag:

“Om een kind in staat te stellen zijn aangeboren besef van verwondering levend te houden (en wel zonder de tussenkomst van een goede fee) heeft het de kameraadschap van tenminste één volwassene nodig die met hem de vreugde, de opwinding en het mysterie van de wereld waarin wij leven kan delen en opnieuw kan ontdekken”.

Kees was die volwassene voor velen!

*Ilse Vonder is orthopedagoog/
gz-psycholoog en verbonden aan
Stichting Groene Pedagogiek.*

Meer lezen

Op internet zijn veel artikelen van Kees Both te vinden:
www.stichtinggroenepedagogiek.nl
www.springzaad.nl
www.stichtingoase.nl
<https://bronnen-voor-nme.nl> (hier is ook een pdf van 'De tuin om de school' te vinden).

Kees Both en Oase

Op 8 september overleed Kees Both. Door zijn bijzondere wijze van kijken naar natuur en kinderen en zijn eigen natuurinteresse kwam Kees in aanraking met Stichting Oase en stond hij aan de wieg van Springzaad. Tussen 2001 en 2018 maakte hij deel uit van het Oase-bestuur. Op vele excursies, zowel van Oase als van Springzaad, was Kees in zijn element. We hebben Kees daarbij leren kennen als een eerlijk en puur mens, die, mede gedreven door eigen positieve natuurervaringen in zijn jeugd, met hart en ziel opkwam voor het recht van kinderen op natuur.

Zijn vele artikelen hebben we altijd zeer gewaardeerd om hun diepgang en praktijkgerichtheid. Niet alleen die over kinderen en natuur, maar ook de meer filosofische, zoals nadenken over tijd en ruimte en de spirituele kant van het leven. Kees was zeer breed in zijn kennis en altijd bereid om die werkelijk te delen. Daar kunnen we hem alleen maar heel dankbaar voor zijn.

Willy Leufgen en Marianne van Lier

